

La dona davant la justícia a la Girona napoleònica (1811-1814)

JOSEP M.T. GRAU I PUJOL
ROSER PUIG I TÀRRECH

El 10 de desembre del 1809 la ciutat de Girona signava capitulació davant els francesos de Napoleó. El mariscal Augerau, governador general de la Província (Catalunya) és l'encarregat de definir la

primera organització administrativa i territorial napoleònica. El decret, signat el 6 de març del 1810, dividia el país en quatre corregiments, amb capitals a Barcelona, Girona, Reus i la Seu d'Urgell (1); i establí que a la capital de corregiment hi resi-

dís un Tribunal d'Audiència de justícia criminal. Dos mesos més tard, el governador era substituït per Jacques Étienne McDonald, el qual instaurava l'organització judicial seguint el model francès, el setembre del 1810.

En el present article analitzarem el paper de la dona davant la justícia napoleònica a Girona a través del buidatge del llibre de «Registre de les providències i autos proferits en assumptos criminals per los senyors del Tribunal Civil de Primera Instància de Gerona...» (1811-1814), tribunal criminal provisorí. Aquest s'havia creat pel decret del 21 de desembre del 1810, signat pel comandant de l'Alta Catalunya, el comte Baraguey d'Hilliers, «respecte de quedar ab lo mateix decret suprimit lo tribunal o audiència criminal, creada lo dit any proppassat (1810)» (2).

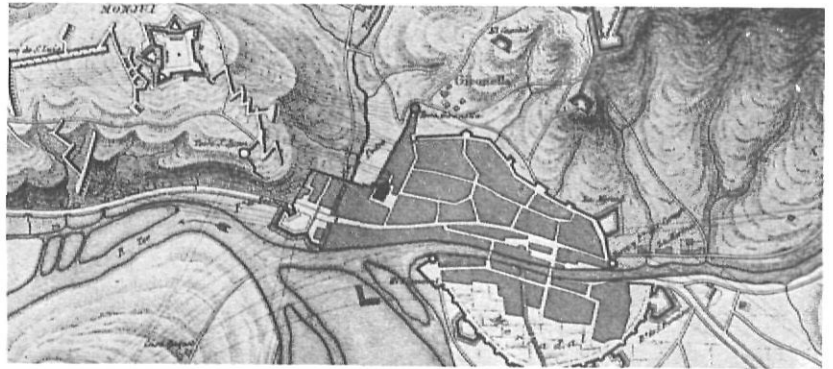
Els judicis efectuats el 1811 ho foren pel tribunal civil provisòriament criminal, de l'Alta Catalunya, amb seu a Girona. En el desembre del mateix any actuava la Cambra Criminal de la ciutat de Girona. Finalment, el maig del 1812 s'anomenava Cort Criminal del Departament del Ter (3).

En el llibre apareixen registrades seixanta-vuit sentències donades des del novembre del 1811 al mateix mes del 1813: dos anys complets. Del total, ens interesen les trenta-tres (49%) en què hi actuen dones, sigui com a acusades (45%) o com a víctimes (64%)(4). Els sumaris pertanyen a tot el Departament del Ter, des de la mateixa ciutat de Girona a totes les poblacions d'aquest ens territorial francès (5). Una ordre del 26 de febrer del 1812, mana l'anotació en el registre «succintamente» de «las providencias i comisiones que se dieron a otros tribunales o jueces para la formación de sumarias (...) a fin de evitar omisiones i activar su substanciación», generalment remeses als jutjats de pau locals.

La dona i la legislació

Una obra contemporània de dret públic (1802) aporta una visió de les relacions entre dona i justícia que és una bona introducció per a la temàtica que avui exposem: «han de tratarse con alguna indulgencia las mugeres por la delicadeza de su complexión, y por la fuerza del rubor, sumamente natural en su sexo: por estas circunstancias quedará una muger con menos pena igualmente o más castigada, que un hombre de la misma clase (...) (excepte) delitos tan atroces, que ex-

cedan la debilidad de su sexo, en cuyo caso deben ser tratadas del mismo modo que los hombres». Fent referència a Catalunya, el canonge Dou i Bassols, fa referència a les penes concretes: el que en els homes és castigat amb uns anys a galeres, en les dones es tradueix en un temps a una casa de reclusió, «que por lo regular en todas partes se suele llamar galera o casa de la galera», i encara «no se degüellan ni desquartizan en caso de condenarse a muerte» (6). En paraules que fem nostres, i dites avui, «les dones són considerades com una categoria social específica de la qual es deriva un tractament legal discriminatori i una personalitat jurídica disminuïda» (7).

Planell de Girona a l'època napoleònica.

La nostra anàlisi ens permetrà contrastar l'aplicació d'aquests supòsits en la justícia impartida a Girona del 1811 al 1813, sota el règim francès, a les acaballes de l'Antic Règim. Podem avançar algunes conclusions: la dona rebia manifestament i volguda un tracte de privilegi pel seu sexe en les condemnes donades (8), dins un discurs clarament moralitzant i paternalista. És cert, però la discriminació apareix amb força d'una forma més subtil: es prenen amb molt poca consideració les seves denúncies, i es condemnen lleument o s'absolen els seus agressors. A la vegada, quan elles són les denunciades, són majoritàriament culpabilitzades.

Els delictes i la legislació

Del total de sentències donades pel tribunal criminal napoleònic de Girona, en un 49% hi participen dones.

Els delictes més definitoris de la seva condició són els relacionats amb les agressions sexuals: les violacions i els raptos (21% dels judicis en què participen). De fet, el rapte no és condemnat per la justícia, sinó que esdevé una forma de casament en èpoques de crisi (9): Els casos que trobem tots s'acaben en matrimoni excepte un, que consti-

«Les heroïnes de Santa Bàrbara», de Ramon Martí i Alsina

tueix un veritable segrest acompanyat de violació.

Si sumem a aquests actes, els que fan referència a altres maltractaments físics, representen més de la meitat dels sumaris (10). La violència, de fet, és present en el 49% del total dels judicis: Estem en una societat en tensió, en conflicte bèl·lic, en un territori ocupat (11),... i amb una forta crisi de subsistència.

Els delictes que realitzen les dones estan molt estretament lligats a l'època de dificultat que viuen, amb l'adopció d'estratègies de supervivència en el robatori i la picaresca (12). Destaca el robatori, majoritàriament d'objectes de poc valor, un infanticidi, tres baralles de veïnes i l'engany amb astúcia. Caterina Ayner, natural de Granollers i veïna de Vic, és acusada d'«haber trahido cartas falsas a la muger de Joan Baptista Camara», llavors presoner a Berga, per tal que aquesta li lliurés diners pretesament per a ell. Una altra «estafa i enredo, en figurar pericia que no tenia» fou efectuada per una gitana, Rosa Colomera (a) Dandu, natural de Figueres «sin domicilio fijo».

El robatori representa el 72% dels actes delictius comesos per dones, que, sumats al 14% de la picaresca, fan un total de 86%!

Per tal de no atabalar de xifres, presentem dos quadres explicatius. En el primer, referit al total de sentències donades (1811-1814) pel tribunal criminal de Girona, aportem en una primera columna el percentatge de sumaris agrupats en quatre grups: robatoris, violència física, violència sexual i altres. Diferenciem els casos de violència sexual, tot i ser el 10% del total, per la seva estreta relació amb la nostra anàlisi. En una segona columna anotem el percentatge sobre el total de l'actuació femenina: o sigui, que una dona actuà en el 43% dels robatoris sentenciats, si bé, segons llegim en la primera columna, els robatoris representaven el 44% dels delictes jutjats.

La tercera i darrera xifra distribueix les sentències en què participa una dona entre els quatre grups esmentats. Així, si els delictes sexuals són un 10% del total, augmenten al 21% en els actes en què les dones hi estan implicades.

Delictes jutjats a Girona (1811-1814) pel Tribunal Criminal

	Total	amb participació femenina	
Robatoris	44%	43% sobre el total	39%
Violència física	39%	43% sobre el total	34%
Violència sexual	10%	100% sobre el total	21%
Altres	7%	40% sobre el total	6%

	Acusats/des		Víctimes	
	Homes	Dones	Homes	Dones
Robatoris	36%	72%	51%	14%
Violència física	46%	14%	41%	45%
Violència sexual	13%	-	-	31%
Altres	5%	14%	8%	10%
	100	100	100	100

En el segon quadre simplement aportem les proporcions dels quatre grups establerts on l'home i la dona —separadament— són acusats o víctimes, per tal de mostrar les diferències per motiu de sexe.

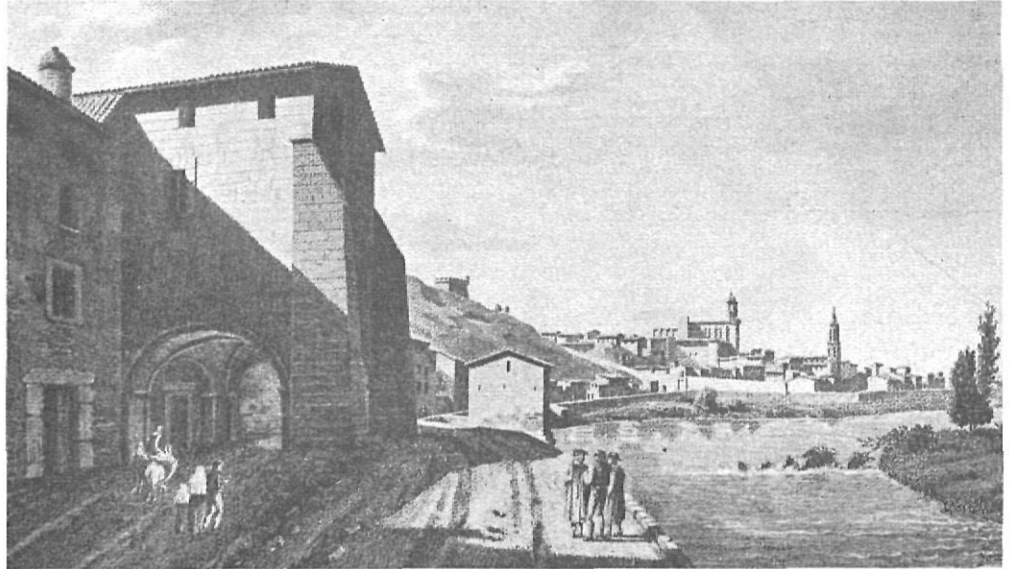
Destaca l'elevada proporció de robatoris pretesament comesos per dones (72%), mentre que els homes són els més robats; i com els homes són majoritàriament agressors i les dones agredides.

Judici napoleònic, en un gravat de l'època.

NOTES

1. Si bé només es delimitaren detalladament Girona —sobretot— i Barcelona. En la documentació consultada no apareix mai aquesta terminologia, sinó el terme més militar d'Alta Catalunya, des del setembre del 1810 al desembre del 1811. Sobre la dominació napoleònica de Girona, tenim el bon treball de Lluís M. de Puig, *Girona Francesa, 1812-1814* (Girona 1976), que té un capítol dedicat a «les lleis i la justícia», pp. 108-116.
2. En els folis 1 al 5 del volum referit s'hi registren deu actes efectuats per l'Audiència criminal creada en un primer moment pels francesos. El primer sumari data del 31 de març i el darrer del 4 de juliol del 1810. El primer judici sota el nou tribunal data del 15 de gener del 1811. El llibre està conservat a l'Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners.
3. El 20 de gener del 1812, Napoleó signava un decret segons el qual el territori català es dividia en departaments, més d'acord amb la terminologia francesa. En total foren quatre: el del Ter (capital a Girona), el de Montserrat (Barcelona), el de les Boques de l'Ebre (Lleida) i el del Segre (Puigcerdà). La nova terminologia es comença a emprar en el llibre estudiat el mes de febrer del 1812.
4. El percentatge no suma cent, perquè pot actuar en un procés més d'una persona, o podem trobar agressions o robatoris entre dones.
5. Una síntesi sobre els límits territorials exactes, i la llista de tots els pobles que en formaven part, l'aporta l'article de Montserrat GALERA: «Cartografia de l'àrea gironina en el període 1304-1812», a la *Revista de Girona*, 129 (1988): 26-35, especialment pp. 31-35.
6. Llätzer de Dou i de Bassols: *Instituciones del derecho público general de España con noticia del particular de Cataluña, y de las principales reglas de gobierno en cualquier estado*, vol. VII, Madrid 1802, pàgina 127. (lib III, tit V, cap III, s III, Ar III).
7. Isabel PÉREZ - Antonio GIL: «Fembras vils» versus verges ideals: la justícia moderna i la dona», a l'*Avenç*, 142 (1990): 31.

Les protagonistes

En alguns estudis realitzats dels segles XVI i XVII a diversos llocs de Catalunya, en base a llibres de cùria, no compareixen dones acusades, delinqüents; sinó que la dona apareix només com a víctima. La dona detinguda en els sumaris analitzats (1812-1813) és majoritàriament una dona pobra, marginada, una dona que «recerca estratègies de supervivència individuals o compartides, sense vincles, en molts casos, familiars de referència, fent de la seva actitud i experiència un testimoni de rebel·lia més que no pas de victimització» (13).

Un 64% són noies solteres, molt joves, que fan de criades en cases —recordem que era una forma de sortida de l'hospici—, sense família reconeguda. Quatre d'elles no actuen en solitari, sinó que comparteixen lligams amb altres noies o nois de la seva edat, que van anant de poble en poble en petits grups. En canvi, les casades, actuen soles.

Dues són vídues, rebutjades per la societat. Joana Lamourensa (sic), vídua «avecindada últimament» en la Jonquera, «mata el varón que había recientemente parido»; és un infanticidi que ens apropa a la misèria i a l'estricta moral sexual. Exemple de la moral imperant és també el fet protagonitzat per Maria Minobis. Natural de la Garriguella i veïna de Girona, conviu amb un home que és acusat de robar tres «cubas» de vi d'un magatzem del carrer dels Ciutadans: llur cohabitació sense sanció legal fa que sigui tancada en presó preventiva. Un cop rea-

litzat el judici, queda provat que ella no hi tingué res a veure, però s'acorda que si no deixen l'«*amancebamiento (...), será castigado con todo rigor*».

Si les acusades són dones marginades, també ho són la majoria de les víctimes. Les dones violades estan en inferioritat laboral: una noia que estava «*recogiendo avena por cuenta del mismo Mallen, pagándole su jornal (...), haverla este violentamente deflorado*»; en inferioritat d'edat: una nena de 8 anys, una de 12; en inferioritat social: un comerciant de Nîmes, André Barthelemí (sic) rapta i té «*accesos carnales*» amb una noia d'un mas (14), etc.

Les maltractades i robades són joves solteres, vídues, i només tres estan casades. La seva situació socio-econòmica, el seu perfil sociològic no difereix gaire de les que delinqueixen.

Les sentències atorgades

Dels homes denunciats per dones la meitat quedaren en llibertat. De les dones acusades —sigui per homes o dones—, un 87% són condemnades. Les xifres són prou eloqüents.

Comencem pel primer enunciat. Sobretot són poc valorades les agressions físiques de què són víctimes les dones, de les quals una tercera part acaben amb absolució. Mereixen una especial atenció les sexuals: els violadors són eximits per manca de proves, davant l'únic testimoni de la víctima... i la meitat de les denunciants són obligades a pagar les costes del judici per falses acusacions a judici del

tribunal. Només en una ocasió es troba un culpable: el francès Lluís Ponsen, qui, juntament amb l'apotecari major de l'Hospital Militar de Figueres, el també francès Mr. Leblond, va violar una nena de vuit anys, Agapita Soler. La pena imposada, de cinc anys a galeres, no es podrà acomplir, però, perquè l'agressor estava en lloc desconegut.

No trobem cap home executat per haver occit una dona. El jove de dinou anys, Jaume Garriga, de Llagostera, va matar —sense premeditació— «*al salir el sol*» la Maria Maymí, criada d'Antoni Prats, propietari, veí d'aquella vila. La pena imposada és de cinc anys a galeres, si bé també està en rebel·lia.

El major crim, digne d'aparèixer en la crònica negra, és el triple assassinat comès per Narcís Pinsac, mosso solter natural de Sarrià i veí de Cassà de la Selva, que va acabar amb la família Vicens: el matrimoni format per Josep i Rosa, i el fill Bernat. El càstig donat és la vergonya pública: «*montado en un borrico i con un dogal al cuello, sufra por las calles públicas de la presente ciudad (Girona) la pena de 200 assotes*» i deu anys de deportació.

On la justícia fa sentir tot el seu pes és en els delictes contra la propietat. Un lladre és desterrat tres anys, un altre és obligat a fer cinc anys d'obres públiques. Sempre parlem d'atacs contra dones.

Vegem el segon pressupòsit: les dones acusades i condemnades. La meitat de les sentències apliquen la reclusió a una casa correccional, de mig a quatre anys (15). La màxima pena donada a una dona, quatre anys de reclusió, tot i indicar-se en el sumari que és atenuant el seu sexe, és pel robatori de joies i altres objectes comès per Teresa Santacreu, cria-

da a casa del comerciant francès resident a Figueres, Aaron Kohem: el càstig sembla estar sobrevalorat per la nacionalitat i el poder econòmic de l'afectat. De fet, es repeteix la importància donada per la justícia als atemptats contra la propietat individual.

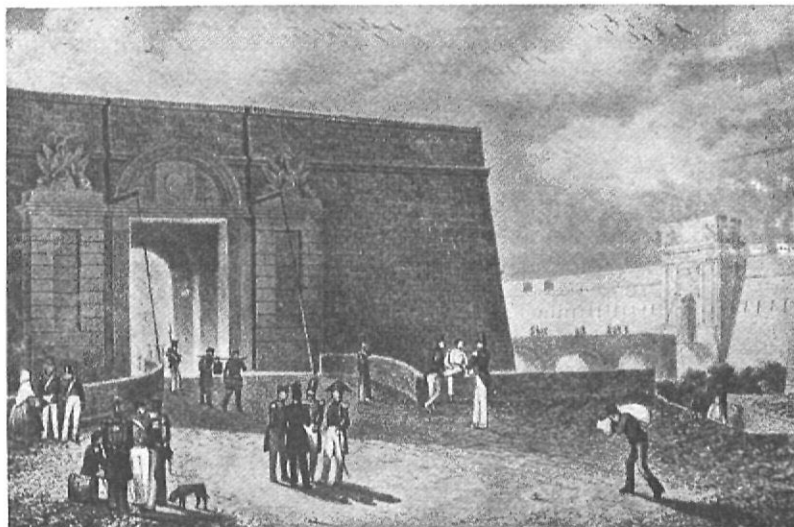
Les agressions físiques, protagonitzades per dones casades, comporten poca pena: 6 lliures de multa ha de pagar Francesca Deulofeu (muller del teixidor de Ventalló, Josep Galceran), per «*una grave herida en la oreja*» de Domènica Escofet, vídua de la mateixa població. El fet d'estar legalment casat és un «punt a favor» implícit davant del tribunal.

El discurs judicial va en contra de les dones que viuen soles. Així queda especificat en el sumari contra Marianna Malloles i Francesca Quatre Casas (aquesta fugada de l'hospici «*donde se hallaba colocada*») per un robatori de poc valor. Si algú respon per elles i se'n fa responsable, no hauran de complir cap càstig, però si no és així, restaran un altre any a l'hospici. El mateix podem dir de Cristina Bofill, natural de Lloret de Mar, declarada innocent d'un robatori, amb l'advertència «*que evite toda vagancia y se reúna con sus padres en caso de existir, y cuando no, se ponga al lado de alguno de sus parientes o personas propinquas*».

Breument, i a tall d'anècdota, exposarem l'eficàcia de la justícia, entesa com el temps que havia de passar l'acusat en presó preventiva, o, dit d'una altra manera, el temps transcorregut entre el fet delictiu i la sentència. Dels quinze processos coneguts, la mitjana és de 6,2 mesos, indistintament del tipus de delictes processats.

Josep M. T. Grau i Roser Puig són historiadors.

A l'esquerra,
Girona
des de Pedret.

A la dreta,
el castell
de Figueres.

8. En totes les sentències s'al·lega, al costat d'altres atenuants, com ara la minoria d'edat, la ignorància i la innocència suposades implícites al sexe femení, i, simplement, «*la circunstancia de su sexo*». Les penes per a les dones són les multes, la reclusió en correccionals i els desterraments, paral·lels a les galeres i treballs forçats en obres públiques dels homes.
9. El casament per rapté o «*llevarse a la novia*» és una fórmula usual al sud de la Península Ibèrica, i una estratègia estudiada pels antropòlegs culturals, com per exemple Joan FRIGOLÉ, autor del llibre «*Llevarse a la novia: matrimonios consuetudinarios en Murcia y Andalucía*. UAB, Bellaterra 1984.
10. Exactament en un 78% dels casos la dona és la víctima. Només en dues és l'atacant, i sempre contra una altra dona. Curiosament, es tracta de baralles entre veïnes casades.
11. No hem quantificat el nombre de franceses que apareixen, però la seva implicació és important.
12. No apareix cap cas de prostitució. Desconeixem si era jutjat per un altre tribunal, i la seva sanció i persecució en aquest moment.
13. Montserrat CARBONELL - Eva CARRASCO: «Pobres, rebels i prostitutes: dones i marginació en l'Antic Règim», a *L'Avenç*, 142 (1990): 50. Sobre les estratègies de supervivència adoptant l'ajut institucional en aquests anys, podeu veure Stuart WOOLF: *Los pobres en la Europa Moderna*. Crítica, Barcelona 1989, el qual analitza l'especialització de les institucions caritatives, amb major presència de l'administració, a la Toscana napoleònica.
14. La sentència ens endinsa en el valor de la virginitat: l'atacant haurà de dotar la noia, i «*haber de prestar los alimentos al hijo que acaso resulte de los accessos carnales*».
15. Sobre els correccionals o *dépôts de mendicité*, existents a França a l'època moderna i exportats per l'administració napoleònica en la seva expansió territorial, vegeu WOOLF: op. cit., especialment pp. 121-132.